

являється елементом образования, самообучение является элементом самообразования.

Ключевые слова: самообразование, самообучение, самостоятельная работа, самообразовательная компетентность.

Адарюкова Людмила Борисівна – старший викладач кафедри мовної підготовки Донецького національного технічного університету (м. Покровськ, Україна). E-mail: l.b.adaryukova@mail.ru

Adaryukova Lyudmyla Borysivna – Senior Lecturer at Language Department, Donetsk National Technical University (Pokrovs'k, Ukraine). E-mail: tanyaaksonova@mail.ru

УДК 378.937 : 37.034

МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА

М. О. Андрєєва

В статті розкриваються теоретичні аспекти морального виховання студентів – майбутніх педагогів – у контексті формування їх інклюзивної компетентності. Автор аналізує нормативно-правові передумови становлення в Україні інклюзивної освіти і значення цього процесу для дітей та молоді з особливими потребами. Дається визначення «компетентності» і «інклюзивної компетентності», а також наголошується на значенні морального виховання для процесу її формування саме у майбутніх педагогів. Авторкою пропонується наповнення чотирьох напрямів виховної роботи ідеями інклюзивної освіти і реалізація їх в освітньому процесі вищого педагогічного навчального закладу.

Ключові слова: компетентність, інклюзивна компетентність, виховання, моральне виховання, інклюзія, інклюзивна освіта, суспільство рівних можливостей.

Постановка проблеми. На тлі євроінтеграційних процесів в українському суспільстві знаходить широку громадську підтримку думка про те, що вирішення проблеми реабілітації та соціальної адаптації дітей з обмеженими можливостями розвитку це турбота не тільки батьків і педагогів, а й усієї громадськості. Діти з обмеженими можливостями

розвитку не повинні бути ізолювані від суспільства, а, навпаки, мають жити й виховуватися вдома, навчатися у навчальних закладах відкритого типу, активно спілкуватися зі своїми однолітками, членами родини, одержувати всіяку допомогу та підтримку від громадськості, підприємств, закладів, організацій тощо. Наголосимо, що найбільш ефективнішим шляхом вирішення проблеми соціальної інтеграції дітей та молоді з інвалідністю у сфері освіти є інклюзія. Однак запровадження інклюзії в освітній процес неможливе без ґрунтовного переосмислення процесу підготовки педагогічних кадрів і наповнення фахових освітніх програм інноваційним – інклюзивним – змістом, а також запровадження нових підходів до виховної роботи зі студентами – майбутніми педагогами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. На теперішній час у монографіях, дисертаціях та інших наукових працях висвітлено теоретичні концепції, класифікації, відокремлено основні групи дітей, які потребують створення особливих умов у процесі їхньої реабілітації та соціальної адаптації (І. Бех, В. Бондарь, Т. Власова, В. Засенко, В. Кащенко, В. Лубовський, Є. Мастюкова, В. Синьов, О. Хохліна, М. Шеремет, М. Ярмаченко); зміст та особливості навчання, підготовка до життя дітей з обмеженими можливостями (Т. Білоус, І. Дмитрієва, В. Золотоверх, І. Ковшова, В. Липа, Л. Одинченко, В. Тарасун); організація соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю з обмеженими можливостями (І. Іванова, В. Ляшенко, А. Колупаєва, О. Молчан, О. Рассказова, В. Тесленко, М. Чайковський); особливості підготовки вчителів до роботи в інклюзивній освіті (К. Волкова, О. Кучерук); проблема педагогічної підтримки як компонента гуманістичної теорії виховання в межах міждисциплінарного підходу (М. Альошина, О. Асмолов, А. Волкова, О. Газман, В. Грицюк, А. Мудрик, С. Подмазін, Л. Сергієнко, Є. Ямбург, Г. Шевченко); технології соціально-педагогічної роботи з різними категоріями клієнтів (О. Безпалько, І. Зверєва, А. Капська, Г. Лактіонова, Л. Мішик, С. Савченко, С. Харченко).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Однак, не зважаючи на велику кількість присвячених наукових розробок, проблема підготовки педагогічних працівників до роботи в умовах інклюзивної освіти залишається невирішеною, як і формування у цих фахівців інклюзивної компетентності – фундаменту професіоналізму вчителя нового «інклюзивного» типу. Важливим аспектом становлення такого

професіонала має стати ґрунтовна вихована робота вищого навчального закладу з формування стійких моральних підвалин, альтруїзму і гуманізму.

Зважаючи на актуальність порушеної проблеми **метою** нашої **статті** є визначення теоретичних основ морального виховання студентів педагогічних вишів у контексті формування їх інклюзивної компетентності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Розкриваючи питання морального виховання студентів – майбутніх педагогів – у контексті формування їх інклюзивної компетентності, необхідно висвітлити існуючу нормативну базу з питання запровадження інклюзивної освіти в Україні. Необхідність надання дітям з обмеженими можливостями рівних прав в одержанні освіти та соціальної адаптації в суспільстві знаходить підтвердження в таких документах міжнародного стандарту, як «Конвенція ООН про права дитини», «Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту та розвитку дітей». Відповідні документи, у яких визначена пріоритетність інтересів дітей (у тому числі й дітей з обмеженими можливостями розвитку), прийняті в Україні: Конституція України, Національна програма «Діти України», Закон України «Про освіту», Концепція виховання дітей та молоді в національній системі освіти тощо. Процес приєднання України до світового досвіду реабілітації та соціальної адаптації дітей з обмеженими можливостями розвитку триває. Україна як суверенна держава взяла на себе конкретні зобов'язання щодо реалізації на практиці конституційних прав дітей цієї категорії.

Прийняті в Україні документи та діяльність щодо їх практичної реалізації значно розширюють можливості диференціації та індивідуалізації освіти, реабілітації й соціальної адаптації дітей з обмеженими можливостями. Але ситуація ускладнюється тим, що існуюча державна освітня система, вимагає не лише змістового оновлення але й зміни усієї системи фахової підготовки педагогічних кадрів покликаних працювати в інклюзивних школах.

У дослідженнях О. Рассказової інклюзія розуміється як суспільна ідеологія, державна політика, реальні процеси, які в сукупності створюють у суспільстві можливість усім дітям брати участь в усіх соціальних програмах, діях, ініціативах. Інклюзивну освіту авторка розуміє як систему освітніх послуг, що ґрунтуються на принципі забезпечення права дітей на освіту та права навчатися зі місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами умовах загальноосвітнього

закладу. Одним із головних завдань інклюзії є відгук на широкий спектр освітніх потреб дітей у шкільному середовищі та поза його межами [3]. Готовність педагога до роботи в інклюзивному середовищі забезпечується формуванням інклюзивної компетентності.

Науковий пошук змісту поняття «інклюзивна компетентність», на нашу думку, варто розпочати з визнання компетентності. Як наукова проблема «компетентність» отримала всебічної розробки з кінця 60-х – початку 70-х років у західній й з кінця 80-х р. ХХ ст. у вітчизняній науці, у зв'язку з зародженням спеціального напрямку – компетентнісного підходу в освіті. Дослідження наукових джерел дає нам підстави вважати, що проблематика компетентності висвітлюється в різних галузях наукового знання, зокрема й у педагогічній науці, де окрім основної дефініції «компетентність» розглядаються і супутні, зокрема зрілість і компетенція. Зрілість відбиває певний рівень знань, умінь, особистісних характеристик та можливостей людини, що забезпечують її успішність у певній галузі людської діяльності, де сама можливість такої успішності забезпечується наявністю відповідних унормованих та неофіційних дозволів, повноважень (компетенцій). З цього погляду, компетентність може розглядатися як здатність особистості до самореалізації в певній галузі людської діяльності, що забезпечується внутрішньою зрілістю (сформованістю певних якостей, знань та вмінь) індивіда та наявністю в нього необхідних компетенцій (соціальних дозволів, пов'язаних із зовнішньою оцінкою рівня його зрілості) [4].

Поняття «компетентність», хоч і визначається зрілістю та компетенцією людини, має самостійний, відображений у наукових дослідженнях та довідковій літературі, зміст, що відбиває взаємодію та взаємосполучення двох останніх дефініцій, якими забезпечується успішність індивіда в певній сфері життєдіяльності.

У цілому ж у сучасній зарубіжній й вітчизняній науці компетентність усталено розуміється як сукупності певних кваліфікованих знань, умінь, навичок, готовності до виконання професійних обов'язків, творчого мислення у визначеній галузі, що відповідають конкретним нормам. Усі визначення єднає погляд на компетентність як на сукупність здатностей, що притаманні особистості як суб'єкту різних сфер життєдіяльності. Тобто компетентність передбачає наявність індивіда, якому власне й притаманні компетентнісні характеристики та властивості, а також певної галузі чи об'єкта діяльності, де відбувається їх прояв, а компетентність власне й забезпечує успішність взаємодії між ними.

Аналізуючи наукові дослідження порушеної проблеми можна стверджувати, що інклюзивна компетентність педагога – це обумовлена інтегрована система дій, що дозволяє здійснювати професійні функції в процесі інклюзивної освіти [1]. Навички, що оптимізують діяльність педагога, дають більше можливостей з урахуванням різноманітних освітніх проблем учнів з обмеженими можливостями здоров'я, тим самим забезпечуючи їх включення в загальноосвітнє середовище, створюючи умови для комфортного розвитку вихованців, а в подальшому й саморозвитку повноцінної соціалізації.

Однак, готовність педагога до роботи з дітьми з особливими потребами багато в чому залежить від сформованості моральних і духовних якостей особистості. Ці якості формуються у майбутнього фахівця у виховному процесі вищого навчального закладу.

Спираючись на дослідження Г. Пономарьової, у яких розкриваються змістові доміанти виховного процесу, можна стверджувати, що виховання студента – майбутнього педагога як високоморальної людини орієнтоване на розвиток:

- високого рівня моральних якостей (чесності, відповідальності, обов'язковості, доброзичливості);
- моральної культури, що містить розуміння високоморальних національних та загальнолюдських цінностей;
- гуманістичних поглядів, переконань і світогляду [2].

Таке розуміння моральних якостей особистості майбутнього педагога дає фундамент для розуміння вимог що висуваються суспільством рівних можливостей до фахівця школи інклюзивного типу.

У наукових доробках Г. Пономарьової визначається чотири напрями виховної роботи у виховній системі вищого педагогічного навчального закладу: аудиторна й поза аудиторна робота, педагогічна практика і самовиховання [2]. Наповнюючи кожен з цих напрямів «моральним змістом ідеї інклюзивного навчання», ми забезпечимо підготовку висококваліфікованого фахівця зі стійкими переконаннями, здатного до трансляції цих ідей у суспільство.

Реалізуючи перший напрям – аудиторна робота – варто пам'ятати, що дисципліни, що вивчаються у вищих педагогічних навчальних закладах, різнобічно впливають на становлення та розвиток не тільки наукових, професійних поглядів, але і світоглядних, громадянських, естетичних, моральних ідеалів майбутніх фахівців [2]. Ми пропонуємо доповнювати навчальні дисципліни «Педагогіка», «Методика виховної роботи» і «Технології педагогічної роботи» розділами «Інклюзивна освіта

в Україні», «Технології педагогічної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами», а також ввести в навчальні плани освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» дисципліни «Основи інклюзивної освіти», «Моделі технології інклюзивної освіти в світі», «Теорія і практика реалізації інклюзивної освіти в Україні».

Наповнюючи другий напрям виховної роботи – позааудиторний – інклюзивним змістом, варто наголосити, що саме під час позааудиторної роботи студенти набувають цінностей, що сприяють формуванню в них духовності, оволодівають навичками й уміннями самооцінки, а також усвідомлення студентами цінності педагогічних знань, вироблення моральних і духовних ідеалів. Організація позааудиторної роботи розрахована на те, щоб кожен студент мав можливість репрезентувати себе як індивідуальність у загальній колективній творчій справі [2].

Згідно з цим напрямом ми пропонуємо активно залучати студентів до волонтерської діяльності це допоможе в неформальній обстановці підготувати їх до спілкування з людьми з особливими потребами. Кордони у дружбі і спілкування між людьми із різним рівнем здоров'я (не залежно від нозології) існують тільки в уяві людей, і формуються під дією стереотипів. Відкриваючи себе для спільного дозвілля і дружби, кожна особистість розширює свій світогляд, знаходить нових друзів і інтереси, а безкорисна волонтерська діяльність сприяє розвитку альтруїзму як складової моралі.

Організація виховної роботи за третім напрямом – педагогічна практика – передбачає, що у цей період відбувається процес професійного становлення та самовизначення майбутніх педагогів, актуалізуються й поглиблюються їхні теоретичні знання, удосконалюються педагогічні вміння та навички. Педагогічна практика допомагає реально розвивати за умов природного педагогічного процесу методичну рефлексію. Аналіз такої діяльності допомагає практиканту усвідомити труднощі, що виникають у процесі роботи та віднайти шляхи їх подолання [2].

Під час педагогічної практики студент – майбутній педагог – має можливість відвідуючи інклюзивну школу, проаналізувати свої знання і навички роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, а також відрефлексувати свої емоції і почуття, які виникають під час співпраці із ними. У майбутньому це допоможе більш ефективно виконувати свої професійні обов'язки.

Четвертий напрям роботи – стимуляція до самовиховання, на наш погляд є одним із найважливіших, оскільки майбутній фахівець має розуміти, що соціальні зміни відбуваються повсякчас і це перш за все

відбивається на державній системі освіти, то ж здатність до самоусвідомлення і само змін – є важливою умовою становлення педагога.

Висновки. Отже, на нашу думку, моральне виховання майбутніх педагогів у контексті формування їх інклюзивної компетентності буде більш ефективним за умови наповнення навчальних дисциплін концепціями інклюзивної освіти, залучення до волонтерської діяльності в позааудиторній роботі, відвідування інклюзивних шкіл під час педагогічної практики і стимуляції майбутніх фахівців до самовиховання.

Література

1. Бойчук Ю. Д. Инклюзивное образование в Украине: современное состояние и тенденции развития / Ю. Д. Бойчук // Особый ребенок: междунар. научн.-практ. журн. – Екатеринбург, 2012. – № 2. – С. 113-118.
2. Пономарьова Г. Ф. Пономарьова Г. Ф. Виховання майбутнього педагога: теорія і практика : монографія / Г. Ф. Пономарьова. – Х.: Ранок, 2014. – 547 с.
3. Рассказова О. І. Розвиток соціальності учнів в умовах інклюзивної освіти: теорія та технологія : монографія / О. І. Рассказова. – Х.: ФОП Шейніна О. В., 2012. – 468 с.
4. Шишов С. Понятие компетенции в контексте качества образования / С. Шишов // Дайджест педагогічних ідей та технологій. Школа-парк. – 2002. – № 3. – С. 20-21.

МОРАЛЬНОЕ ВОСПИТАНИЕ СТУДЕНТОВ В КОНТЕКСТЕ ФОРМИРОВАНИЯ ИНКЛЮЗИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СОВРЕМЕННЫХ ПЕДАГОГОВ

М. А. Андреева

В статье раскрываются теоретические аспекты нравственного воспитания студентов – будущих педагогов – в контексте формирования их инклюзивной компетентности. Автор анализирует нормативно-правовые предпосылки становления в Украине инклюзивного образования и значение этого процесса для детей и молодежи с особыми потребностями. Даются определения «компетентности» и «инклюзивной компетентности», а также отмечается смысл нравственного воспитания для процесса его формирования именно у будущих педагогов. Автором предлагается наполнение четырех направлений воспитательной работы идеями инклюзивного образования и реализация их в образовательном процессе высшего педагогического учебного заведения.

Ключевые слова: компетентность, инклюзивная компетентность, воспитание, нравственное воспитание, инклюзия, инклюзивное образование, общество равных возможностей.

MORAL TRAINING OF STUDENTS IN THE CONTEXT OF FORMING MODERN PEDAGOGUE'S INCLUSIVE COMPETENCE

M. O. Andreeva

The article deals with the theoretical aspects of the moral training of students – future pedagogues – in the context of forming their inclusive competence. The author analyses the normative and legal preconditions of formation of inclusive training in Ukraine and the importance of this process for children and young people with special needs. The definition of «competence» and «inclusive competence» is given, as well as the importance of moral training for the process of its formation in future pedagogues is emphasised. The author offers the filling of four directions of educational work with ideas of inclusive training and their implementation in the educational process of the higher pedagogical educational establishment.

Keywords: Competence, inclusive competence, training, moral training, inclusion, inclusive education, society of equal opportunities.

Андреева Марія Олександрівна – кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. E-mail: andreevamo1987@yandex.ru

Andreeva Mariia Oleksandrivna – PhD in Pedagogy, Associate Professor, Professor at Social Work and Social Pedagogy Department, Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian and Pedagogical Academy» of Kharkiv Regional Council (Kharkiv, Ukraine). E-mail: andreevamo1987@yandex.ru